

Nová interpretace téhož vykladače

Erik Gilk

Českobudějovický literární vědec Vladimír Papoušek (1957) je znám především pro svoji aktivitu na poli promýšlení i „praktikování“ literárněhistorických konceptů. Odkazují tím především na přelomový svazek v dějinách domácí literární historie *Dějiny nové moderny* (2010), na němž se Papoušek podílel zásadní měrou. V konstruování plastického obrazu „dobové literární řeči“ první poloviny 20. století jeho badatelský tým hodlá pokračovat a připravuje k vydání svazek *Lomy vertikál*, mapující léta 1924–1934.

Přes svoji profesní vytíženost se Papoušek neváhá vrátit ke spisovateli podle všeho pro něj nad jiné oblíbenému.¹ Pravděpodobně se jedná o vnitřní potřebu nahlížet Hostovského interpretačně podnětné texty pokaždé jinak, z nového úhlu pohledu, daného badatelovou proměňující se čtenářskou (a odbornou) encyklopedií. Tato schopnost návratu k jednomu tématu či autorovi, s nímž vědec nehodlá „být hotov“ po prvním knižním výstupu, sblíží současně znalce s osobností Františka Xavera Šaldy. Ten měl rovněž své oblíbence, k nimž se až obsedantně vracel. Vězí v tom jistě i kus přitažlivosti Hostovského díla, nejen potřeba vyzkoušet si na známém materiálu různé teoretické přístupy, což můžeme v dnešní době neúprosných pravidel vědeckého provozu považovat za sympatický, chtělo by se napsat „zlidšťující“ moment.

Během šestnácti let učinil Papoušek Hostovského objektem svého zájmu hned ve čtyřech svých knižních publikacích. Nejprve vydal autorskou monografii *Egon Hostovský. Člověk v uzavřeném prostoru* (1996), následně pak zařadil jeho tvorbu do dobového kontextu, daného totožnou životní zkušeností Hostovského, Zdeňka Němečka a Milady Součkové v knize *Trojí samota ve velké zemi. Česká exilová literatura v USA* (2001), i do kontextu imanentního literárního vývoje ve vynikající publikaci *Existencialisté. Existenciální fenomény v české próze dvacátého století* (2004). Ve svých výkladech badatel mimo jiné zúročil studium neznámých archivních materiálů, do nichž měl možnost nahlédnout při svých opakovaných pobytech ve Spojených státech, kam, jak známo, se Hostovský uchýlil jak za druhé světové války, tak po komunistickém převratu.

¹ PAPOUŠEK, Vladimír (2012). *Žalmy z Petfieldu. Egon Hostovský. Příběh spisovatele dvacátého století*. Praha: Filip Tomáš – Akropolis.

Odlišnost znalcová přístupů v poslední monografii je signalizována již obrazným názvem *Žalmy z Petfieldu* a především podtitulem „Příběh spisovatele dvacátého století“. Stejně tak ji lze předvídat již z její struktury. Kniha sestává ze tří oddílů: první představuje vlastní Papouškovu studii rozdělenou do pěti kapitol, v druhém najdeme rozhovor s Hostovského dcerou z prvního manželství Olgou Hostovskou-Castiellovou, třetí pak obsahuje tři neznámé Hostovského publicistické články politického či literárněhistorického charakteru. Na první pohled tedy značně nesourodý konglomerát textů, který vnucuje zásadní recenzentovu otázku: Co takovou kompozici Vladimír Papoušek sleduje?

Jeho badatelský záměr je vyjádřen v úvodní části studie následovně: „[...] půjde nám spíše o pokus skutečně sledovat otisky různých ideových či ideologických strategií v různých typech textů jediného autora, jehož dílo zahrnovalo jak reakce na konkrétní historickou každodennost, tak umělecké texty, jejichž kódování obsahuje stopy dobové historie, ovšem vyskytující se v naprosto jiných způsobech pohybu znaků.“ (s. 15–16) V následující pasáži je tento cíl vyjádřen jako „pokus sledování řečových aktů konstituujících existenci jednoho autora a do značné míry zřejmě i produkujících typ jeho poetiky [...]“. (s. 16) Odhlédneme-li od neudržitelného a apodikticky formulovaného tvrzení o přímé závislosti existence (nikoliv díla!) autora na dobovém diskurzu, jedná se o velmi pregnantní představení metody, s níž se Papoušek rozhodl ke svému favorizovanému autorovi přistoupit. Nikterak přitom nepřekvapí, že se autor inspiroval především novým historismem (viz příznačné termíny otisk a stopa), tedy metodologií, již sám uvedl do českého prostředí a několikrát prokázal její produktivnost.

Oproti Papouškově první knize, jež představovala uzavřené čtení Hostovského fikčních textů, byla tedy interpretací jediného narativu, narativu jeho próz, tady vstupuje do hry naopak co nejširší spektrum takových narativů, co nejvíce autorových promluv, k nimž náleží (hojně citovaná) korespondence, stati, eseje a dokonce pamflety. Má tedy jít o interpretaci co nejotevřenější, neuzavírající se před žádným z otisků Hostovského artikulace dobové řeči. Čtenáře může při vši akcentované šíři a otevřenosti jistě napadnout, proč jsou téměř dokonale opomenuty Hostovského vzpomínky *Literární dobrodružství českého spisovatele v cizině* z roku 1966. O době čtyřicátých a padesátých let referují sice s časovým odstupem, avšak pro re-konstrukci „tvaru jeho díla v rámcích dobové mluvy“, tedy mluvy doby svého vzniku, je podle mého soudu nelze eliminovat.

Naopak některé Hostovského texty se autor rozhodl přetisknout celé. Jedná se v prvé řadě o *Prohlášení* ze srpna 1943, v němž se Hostovský nelichotivě vyjadřuje k poměrům československé diplomacie v USA za druhé světové války, a o pozoruhodnou stať *Manipulace ždanovské linie v Československu* z doby nejtužšího stalinismu (1952), na níž je v několika aspektech zřetelná autorova neinformovanost o kulturním dění ve vlasti. Za mnohem méně podstatný, protože povrchně přehledový pak lze považovat článek *Židovští spisovatelé v novější*

české literatuře z roku 1968. Chápu, že autor pojal plán nejen pracovat s rozličnými formami Hostovského psaní, ale zároveň je alespoň ilustrativně představit v jejich celku, avšak právě třetí z textů nemá jiný než dokumentační význam, Papoušek s ním ve svém výkladu ani neoperuje.

Naprosto pak nerozumím tomu, proč byl do knihy zařazen rozhovor s Hostovského dcerou. Bez ohledu na to, že Olga Hostovská v mnoha otázkách vypovídá především o sobě, a nikoliv o svém otci, považuji interview, jež vzniklo výhradně pro potřeby této publikace, za krok jdoucí proti směru znalcová úmyslu. Výpověď prozaikovy dcery přece v žádném případě není otiskem Hostovského dobové řeči a může být dokonce kontraproduktivní, neboť má potenciál výrazně zkreslit umně budované mnohohlasí jeho obracení se ke světu.

Co se týče vlastní studie, je třeba říct, že Papouškovy čtení Hostovského textů je velmi pozorné a vytváří přesvědčivou interpretaci spisovatelovy exilové tvorby. V jejích intencích by se dalo v krátkosti shrnout, že prozaik se od úpěnlivého hledání mystického zážitku posunul k marnému znovunacházení univerzalizujícího principu, velkého příběhu, „spásného slova“, jež má navrátit světu postupně se vytrácející jednotu. Jednotu, již nejenže nemohou navrátit totalizující politické či ekonomické ideologie, ale naopak ji ještě více podkopávají svým lživým jazykem. Přestože snaha po smířlivém akordu, po nalezení „univerzálního podobenství“ (což je dokonalé pojmenování Hostovského autorské poetiky) situovanosti jedinice ve světě přetrvává i v poslední autorově próze *Epidemie*, přece jen už je zde jazyček vah jednoznačně vychýlen k rezignaci na takové hledání. Naznačuje to ostatně název příslušné podkapitoly Papouškovy studie a vlastně celé monografie odvozený od dějiště prozaikova posledního textu: „Žalm z Petfieldu“.

Zbývá vyjádřit se ještě k podtitulu recenzované monografie. Domnívám se, že se tu Papoušek dopustil jistého zjednodušení, když dvacáté století de facto ztotožnil s válečnými konflikty a především se zkušeností totalitních režimů. Hostovského texty pak vnímá jako jisté vyrovnávání se či přímo jeho střet s ideologií zahraničního českého exilu, s ideologií komunistickou a v poslední řadě s ideologií amerického liberálního konzumu. Pokud by chtěl zachytit Hostovského „příběh“ ve své celistvosti, jistě by nemohl pominout ideologii chasidismu, již mu zprostředkoval jeho přítel Jiří Langer, ani českožidovského asimilantství. Nešlo přitom o zanedbatelnou epizodu, vždyť Hostovský spoluredigoval celých šest ročníků asimilantského periodika *Kalendář česko-židovský* (1931–1937). Nezbyvá než zalitovat, že se badatel nerozhodl podobným způsobem usouvztažnit spisovatelovy promluvy z jeho předexilového období, jež bývá většinou neprávem marginalizováno. Přestože nepochybuji o tom, že z Papouškovy strany šlo o vědomý krok, kterým se mimo jiné chtěl odlišit od své první monografie zabývající se kompletním, avšak povýtce beletristickým dílem Hostovského, neshledávám tuto redukci zdařilou. Badatel tím až příliš jednoduše podléhá dobovému povědomí (jeho slovy „cirkulacím stop dobového mluvení“), jež ztotožňuje uplynou-

lé století s nočními můrami válečných lític a totalitních režimů. Pro zachycení autentického „příběhu spisovatele dvacátého století“ by musel vedle obvyklých ideologií politických a ekonomických zapojit rovněž ideologii náboženskou, která ovšem jaksí není „cool“. Přitom Hostovského bolestivé vyrovnávání se se svým původem a hledání upřímného vztahu k víře vlastních předků ve dvacátých a třicátých letech má jistě velký badatelský potenciál. Nejspíš je to látka na jinou monografii.

doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D.
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 10
77180 Olomouc
erik.gilk@upol.cz